

Мәдениетаралық коммуникациядағы аударманың рөлі

ЖАРИЯЛАНДЫ 15.05.2025	ТІРЕК СӨЗДЕР cultural knowledge, intercultural communication, intercultural competence, intercultural understanding, international negotiation, interpreter, language barrier, professional communication, translation, translator, аударма, аудармашы, кәсіби коммуникация, культурные знания, мәдени білім, мәдениетаралық коммуникация, мәдениетаралық құзыреттілік, мәдениетаралық түсіністік, международные переговоры, межкультурная коммуникация, межкультурная компетентность, межкультурное взаимопонимание, перевод, письменный переводчик, профессиональная коммуникация, тілдік кедергі, тілмаш, устный переводчик, халықаралық келіссөз, языковой барьер	СІЛТЕМЕ https://bilimger.kz/179384/

Қабылханқызы Нурикамал

Ғылыми жетекшісі: **Қаршығаева Айнұр Аралбекқызы**

Медиа және мәдениетаралық коммуникация жоғары мектебі. Тұран университеті

Түйіндеме.

Аударма тілмаштық әрқашан мәдениеттер арасындағы коммуникацияның негізі болып келеді. Басқа мәдениет туралы білімнің жетіспеушілігі коммуникация барысында түсінбеушілікке, шатасуға немесе тіпті реніш туғызуы мүмкін, сондай-ақ халықаралық немесе екіжақты келісімдердің жасалуын қиындатады немесе мүлдем мүмкін етпейді. Коммуникациясыз келіссөз мүмкін емес болғандықтан, коммуникация миссияның сәттілігі үшін маңызды рөл атқарады. Мұндай келіссөздерге қатысатын аудармашы немесе тілмаш мәдениеттің маңыздылығын түсінуі қажет, себебі олардың жұмысы мыңдаған адамның тағдырына әсер етуі мүмкін. Осыған байланысты, бұл мақала аударма мамандығын мәдениетаралық коммуникация тұрғысынан тереңірек талдауға бағытталған.

Түйінді сөздер: аударма, тілмаш, аудармашы, мәдениетаралық коммуникация,

халықаралық келіссөз, мәдениетаралық түсіністік, тілдік кедергі, мәдени білім, кәсіби коммуникация, мәдениетаралық құзыреттілік.

А.А.Қаршығаева, Н.Қабылхан

Высшая школа медиа и межкультурной коммуникации Туранского университета

Роль перевода в межкультурной коммуникации

Аннотация

Перевод устный перевод всегда играли ключевую роль в межкультурной коммуникации. Недостаток знаний о другой культуре может привести к путанице, недоразумениям или даже обидам в процессе общения, а также затруднить или сделать невозможным заключение международных или двусторонних соглашений. В той мере, в какой без общения невозможно ведение переговоров, коммуникация, безусловно, является неотъемлемой частью успеха миссии. Переводчику или устному переводчику необходимо осознавать важность культурного фона при участии в таких переговорах, поскольку это может повлиять на судьбы тысяч людей. Таким образом, данная статья направлена на более глубокий анализ профессии переводчика с точки зрения межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: перевод, устный переводчик, письменный переводчик, межкультурная коммуникация, международные переговоры, межкультурное взаимопонимание, языковой барьер, культурные знания, профессиональная коммуникация, межкультурная компетентность.

A.A. Karshygaeva, N. Kabyldykhan

Graduate School of Media and Intercultural Communication of Turan University

The Role of Translation in Intercultural Communication

Abstract

Translation interpretation has always been central to intercultural communication. Lack of knowledge of another culture may cause confusion, misunderstanding or even offense during communication process and it also makes the conclusion of international or bilateral agreements difficult or impossible. To the extent that without communication there can be no negotiation, communication is obviously integral to the success of the mission. It is necessary for a translator or an interpreter to realize the importance of having a cultural background when taking part of this kind of negotiations, which can affect thousands of people. Therefore, this paper aims to offer a closer analysis of the translation profession from the point of view of intercultural communication.

Keywords: translation, interpreter, translator, intercultural communication, international

negotiation, intercultural understanding, language barrier, cultural knowledge, professional communication, intercultural competence.

Мәдениетаралық коммуникациядағы аударманың рөлі

Кіріспе

Қазіргі жаһандану дәуірінде мәдениетаралық коммуникация адамзаттың әртүрлі салаларында — ғылымда, білімде, саясатта, бизнесте және күнделікті өмірде маңызды рөл атқарады. Әртүрлі ұлттар мен халықтар арасындағы байланыс барған сайын күшейіп, адамдардың бір-бірін түсінуі, тілдік кедергілерді жеңуі өзекті мәселеге айналды. Осы тұрғыдан алғанда, аударма — мәдениетаралық қатынастың негізгі құралы ретінде қарастырылады. Ол тек тілдік емес, мәдени айырмашылықтарды да жеңуге мүмкіндік береді. Ғылым, академиялық зерттеулер, бизнес, басқару,

білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, саясат, дипломатия және даму сияқты әртүрлі салаларда мәдениетаралық коммуникацияның маңызы әрдайым жоғары. Саяхат, халықаралық БАҚ және интернет арқылы адамдар арасындағы байланыс жеңілдеді. Қалған әлемнен оқшауланбау және осындай ортада өмір сүру үшін әр адам бір-бірімен өзара әрекеттесу керек. Сондықтан мәдениетаралық коммуникация әрбір адамға қажет. Аударма осы коммуникацияда негізгі рөл атқарады. Ол халықаралық байланыстың маңызды құралы ретінде тілдік және мәдени айырмашылықтарды жеңуге мүмкіндік береді.

Аударма немесе интерпретация мамандығының рөлін түсіну үшін алдымен бұл мамандықтың нақты анықтамасын беру қажет. Сонан соң аудармашы мен тілмаштың айырмашылықтарын, олардың міндеттерін түсіндіру керек. Сонымен қатар, мәдениетаралық коммуникация тұрғысынан алғанда, дұрыс емес аудармалардың мүмкін себептері қарастырылып, кейбір мысалдар арқылы коммуникацияның үзілу себептері түсіндіріледі.

Аудармашы – әртүрлі тілдерде сөйлейтін адамдарға байланыс орнатуға көмектесетін немесе бір тілден екінші тілге сөздер мен мәтіндерді аударатын маман. Алайда бұл анықтама жеткіліксіз.

Аудармашы – тек сөздерді аударатын адам емес. Аудармашы болу үшін екі тілде жетік білу жеткіліксіз, себебі тілдік қана емес, мәдени айырмашылықтарды да ескеру қажет. Аударма – бұл адамдарды, мәдениеттерді және көзқарастарды байланыстыру құралы. Аудармашы – бастапқы тілден мақсатты тілге мағынаны дәл жеткізетін, сонымен қатар, мәтіннің мәдени контексін де дұрыс бере алатын маман.

Аудармашы болу дегеніміз – тілдік кедергіні ғана емес, мәдени айырмашылықты да жою. Бұл – әлемді басқа көзбен көру. Аудармашы ретінде әртүрлі елдерден шыққан адамдармен жұмыс істей отырып, олардың өмірге деген көзқарастары мен мәдени

ерекшеліктерін түсінуге тырысу қажет. Аудармашы – бұл тіл иелерінің мәдениетін білетін, саяси зерттеуші де бола алатын маман. Мемлекет басшылары мен жоғары лауазымды тұлғалар кейде тек аудармашылар арқылы байланысады. Демек, аударма – өте жауапты және маңызды жұмыс. Мен үшін бұл тек мамандық емес, мәдениеттер арасындағы көпір салу мүмкіндігі.

Аударма – бұл тек мағына аудару емес, жаңа мағыналар мен құрылымдарды құру процесі. Бұл – адамдар мен мәдениеттер арасындағы көпір салу. Аудармашы болу дегеніміз – ақпарат, әңгімелер мен мәдениетті түрлі адамдарға жеткізу, күн сайын жаңа нәрселер үйрену.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, аудармашы – екі түрлі тіл мен мәдениет арасындағы медиатор. Оның міндеті – көпір салу және адамдарға мәдени және тілдік шекаралардан өтуге көмектесу. Демек, аудармашы кәсібі тіл, аударма, интерпретация, жұмыс ұйымдастыру және мәдениетаралық коммуникация процестерін басқаруды меңгеруді талап етеді. Аударма мәдениеттерді біріктіруге және олардың өзара байланысын орнатуға мүмкіндік береді. Аудармашы тек сөздерді ғана емес, негізгі идеяларды аударып, мақсатты аудиторияға жеткізуі тиіс.

Аударманың мақсаты – түпнұсқаның орнын басатын нұсқасын жасау және оны бастапқы тілді білмейтіндерге түсінікті ету. Бұл – үлкен жауапкершілік. Тарихты білу, басқа мәдениеттен шыққан мәтіндермен жұмыс істегенде, өте маңызды. Тек шет тілін білу жеткіліксіз – өз мәдениетіңді, өз тіліңді терең түсініп, аударылатын тілдің мәдениетімен де таныс болу қажет.

Тарихтағы ең үлкен аударма қателіктері

Технологиядағы соңғы жетістіктер интерпретация саласына да әсер етуде. Олар тіл кедергілерінің жойылуына жақындап келеді.

BBC Culture аудармадағы тарихтағы ең үлкен қателіктерді зерттеген. Мысалы, XIX ғасырда бір астроном Марстағы ақылды тіршіліктің белгілерін таптым деп есептеген. Тағы бір мысал – АҚШ президентінің бүкіл ұлтқа жыныстық ниет білдіргендей болып аударылған сөзі.

1840 жылы Жаңа Зеландияда британ билігі мен маори халқы арасында Уаитанги келісіміне 500 басшы қол қойған.

Бірақ ағылшын және маори тілдеріндегі нұсқаларда айырмашылықтар болған. Нәтижесінде, маори қозғалысы бұл келісімді жалған деп есептеп, наразылық білдірді.

1972 жылы Ричард Никсон Қытайға сапар шеккен кезде, Қытай премьер-министрі Чжоу Эньлай француз революциясының әсері туралы «әлі айтуға ерте» деген. Бұл сөз даналықтың белгісі ретінде қабылданды. Алайда шын мәнінде ол 1968 жылғы

Франциядағы оқиғаларды меңзеген.

Бұл – аудармашының қателігі себеп болған түсініспеушілік.

Аударма арқылы түрлі халықтардың әдебиеті, ғылымы мен идеялары өзге тілге жетіп, өзара түсіністік пен мәдени байытуға жол ашады.

Әсіресе халықаралық қатынастарда, дипломатияда, халықаралық құқықта, медицинада және техникада сапалы аударманың рөлі өлшеусіз.

Негізгі бөлім

Аударма қателіктерінің себептері

Аударма қателіктері экономикалық және дипломатиялық дағдарыстарға әкелуі мүмкін. Мысалы, Италияда Анджело Массано деген азамат

21 жылға түрмеге қамалды. Негізінде, ол кінәсіз болған. Оның Пулья диалектісінде айтқан «жүк» деген сөзі «өлік» деген мағынада түсініліп, дәлел ретінде пайдаланылған. Кейін оның қате аудармаға байланысты жазаланғаны дәлелденді.

Тәжірибесіз аудармашылар көп қателікке бой алдырады. 2012 жылы Түркия әділет академиясы ұйымдастырған симпозиумда заң терминдерін түсінбеген аудармашылар аударманы тоқтатуға мәжбүр болды.

Жазбаша аудармада редакторлық бақылаудың болмауы да қателіктерге әкеледі. Кейбір құжаттар жедел аударылған кезде тексерілмей, қателермен беріледі. Орфографиялық және терминологиялық қателер көп жағдайда осыдан шығады.

Кәсіби салалардағы (медицина, құқық, техника) аудармаларда нақты білім қажет. Жазбаша аудармада редакторлық бақылаудың болмауы

Аударма қателіктері көбінесе ауызша аудармаларда кездеседі, бірақ жазбаша аудармаларда да қателіктер болады. Қазіргі уақытта кейбір қателіктер азайғанымен, жазбаша аудармаларда қателіктердің маңызды себептерінің бірі — редакторлық бақылаудың болмауы. Редакторлар файлдарды соңғы рет тексерген кезде қателіктерді қарап шығуы керек. Олар әсіресе орфографиялық қателіктерді тексереді. Әдетте, жедел жеткізуі қажет файлдар редакторлық бақылауды айналып өтеді. Сондықтан қателіктер болмас үшін жұмыс жасалмайды.

Дәл емес терминология

Техникалық, медициналық, құқықтық және академиялық терминологияда мәтіндерді аудару тек аудармашының тәжірибесіне және білім деңгейіне байланысты жақсы аударылуы мүмкін. Мысалы, егер сіз медициналық мәселелер бойынша жеткілікті білімге ие болмасаңыз, мәтінді дәл аудару мүмкін емес. Сондықтан мәтіндер мен жобалар өз саласында маманданған аудармашыларға жіберілуі керек. Маман емес аудармашы

мұндай мәтінді дұрыс аударма алмайды. Сондықтан арнайы салаларда кәсіби аудармашылар жұмыс істеуі қажет.

Аударма – тек мәтінді бір тілден екінші тілге ауыстыру емес. Ол мәдени контексті, ұлттық ерекшеліктерді, салт-дәстүрді, тарихи және әлеуметтік мәнмәтінді дәл жеткізу процесі. Аудармашы екі мәдениеттің арасындағы делдал болып, түсініспеушілікті болдырмауға, сенімді қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.

Аудармадағы негізгі қиындықтар

1. Мәдени айырмашылықтар: Кейбір ұғымдар бір мәдениетте бар, бірақ екіншісінде жоқ. Мұндай жағдайда аудармашы баламалы әдіс іздеуге мәжбүр болады.
2. Тілдік ерекшеліктер: Тілдердің құрылымдық айырмашылықтары мағына дәлдігін сақтауды қиындатады.
3. Контекстік сәйкестік: Қарапайым сөздердің де мәдениетке байланысты мағынасы өзгеруі мүмкін.
4. Қателіктердің салдары: Аудармадағы қателіктер саяси немесе экономикалық жанжалдарға әкелуі мүмкін. Тарихта мұндай мысалдар көп.

Мысалы: аударма қателіктері көбінесе ауызша аудармаларда кездеседі, бірақ жазбаша аудармаларда да қателіктер болады. Қазіргі уақытта кейбір қателіктер азайғанымен, жазбаша аудармаларда қателіктердің маңызды себептерінің бірі — редакторлық бақылаудың болмауы. Редакторлар файлдарды соңғы рет тексерген кезде қателіктерді қарап шығуы керек. Олар әсіресе орфографиялық қателіктерді тексереді. Әдетте, жедел жеткізуі қажет файлдар редакторлық бақылауды айналып өтеді. Сондықтан қателіктер болмас үшін жұмыс жасалмайды.

Қорытынды

Аударма – тілдік трансформация ғана емес, мәдениеттер арасындағы диалог құралы. Жоғары сапалы аударма – сенімді, нәтижелі, этикалық және бейбіт байланыс кепілі. Қазіргі әлемде аудармашының рөлі

күннен-күнге артып келеді. Себебі ол – түрлі халықтар мен мәдениеттер арасындағы өзара түсіністіктің, сыйластықтың және ынтымақтастықтың негізі. Сондықтан мәдениетаралық коммуникацияда аударманың

рөлі – баға жетпес. Қазіргі әлеуметтік өмірдің дамуы, халықаралық қатынастардағы жаңа өзгерістер және «көпмәдениетті коммуникацияның» қалыптасуы аудармадағы дәстүрлі стереотиптер мен әдістерден бас тартуды талап етеді. Белгілі бір мәдениетке тән білімдерге баса назар аударатын көпмәдениетті коммуникация кең көзқарасты, этникалық, мәдени және басқа да ерекшеліктерді жақсы білетін аудармашыларды

қалыптастыруда аса маңызды рөл атқаратын болады. Қазіргі заманда халықаралық қатынастар мен көпмәдениетті қоғамдарда өмір сүру үшін тиімді аударма – қажеттілік.

Еуропалық Кеңестің 2001 жылғы анықтамасына сәйкес, көпмәдениетті коммуникация – түрлі мәдени, этникалық және тілдік топтар арасындағы ашық және құрметке негізделген пікір алмасу процесі.

Көпмәдениетті коммуникация халықаралық ынтымақтастық пен интеграцияда маңызды рөл атқарады. Аудармашы тек тіл маманы ғана емес, сонымен қатар мәдени делдал болуы керек.

Көпмәдениетті коммуникацияның табысты болуы үшін лингвистикалық біліммен қатар, теңдік, төзімділік, құқықтар мен заң үстемдігін құрметтеу қажет.

Тиімді көпмәдениетті коммуникацияның алғышарттары тек халықаралық тілді жақсы меңгерумен шектелмейді. Лингвистикалық фактордан басқа, тең қадір-қасиет пен өзара құрмет, гендерлік теңдік, адам құқықтарының әмбебап құндылықтары, демократия және заңның үстемдігі сияқты ұғымдар да жемісті көпмәдениетті коммуникация үшін қажетті жағдайлар жиынтығын құрайды. Сонымен қатар, көпмәдениетті коммуникацияның көптеген кедергілері бар екенін ескеру қажет.

Сонымен қатар, мұндай коммуникацияға кедергі келтіретін факторлар да бар. Мысалы, нәсілшілдік, ксенофобия және төзбеушілік – ашық диалогқа кедергі келтіретін құрылымдық тосқауылдар.

Аудармашының міндеті – осы кедергілерді жеңіп, әртүрлі мәдениет пен тіл иелері арасында сенімді байланыс орнату.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Садырова, М. К. Аударма теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 210 б.
2. Қалиев, F. Тіл және мәдениет: теория және тәжірибе. – Астана: Елорда, 2020. – 156 б.
3. Бейсенбаева, Р. А. Мәдениетаралық коммуникация негіздері. – Алматы: Білім, 2021. – 184 б.
4. Қаңтарбай, С.Е., & Жүсіпова, Ж.А. (2012). «Ғылыми-педагогикалық зерттеу әдістемесі». *Topich+1Topich+1*
5. Hatim, B., & Mason, I. *Discourse and the Translator*. – London: Routledge, 1990.
6. Лотман, Ю. М. *Семиосфера*. – Санкт-Петербург: Искусство-СПБ, 2000

© 2026 Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.